

سواد دخل و خرج

مسئله مهم‌تر افزایش سرعت تغییر محصولات مالی و پیچیدگی‌های آن در زمان کنونی است. امروزه سبدهای متنوعی برای سرمایه‌گذاری در بورس ارائه و بر تعداد و پیچیدگی آن‌ها نیز افزوده می‌شود. گزینه‌های متعددی برای خرید مسکن و وام‌های آن مطرح می‌شوند؛ شرکت‌های بیمه مجبور به انتخاب ترکیبی گیج‌کننده از قیمت‌ها و حق بیمه هستند. گزینه‌های متنوعی برای سرمایه‌گذاری دوران بازنشستگی ارائه می‌شود و مردم باید انتخاب کنند کدام یک را انتخاب و از چه زمانی برای دوران بازنشستگی خود پس‌انداز کنند. به‌طور خلاصه، امروزه مصرف‌کنندگان باید تصمیم بگیرند چگونه در میان دایره وسیع محصولات جدید مالی و گزینه‌های پرداختی، چگونه منابع محدود را بهتر تخصیص دهند؛ طوری که با پیچیدگی‌های شان جناب سعدی را به تعجب اندازند.

اما سؤال اینجاست که چه باید کرد؟ آیا تنها باید افزایش چشمگیر خدمات مالی و گسترش و پیچیدگی‌های بازارهای پولی و مالی و نوسانات آن را

حال حاضر، حتی در نقاط دورافتاده روستایی نیز امکان ارائه خدمات الکترونیکی نهادهای مالی، مانند بانک و بورس وجود دارد. امروزه اقتصاد جهانی به روشی عمل می‌کند که برای تعداد قابل توجهی از مردم پیچیده و مبهم است. حساب تخمینی جناب سعدی کنار گذاشته شده است به جای آن، نسخه‌های متنوعی برای شادی و گریستن وجود دارند: ابزارهای مرموز سرمایه‌گذاری؛ قوانین مبهم مالیات؛ فناوری‌های رایانه‌ای دائمی در حال تغییر؛ سیستم‌های پیچیده بازار پول و سرمایه. اکنون مردم با وجود فرصت‌های متعدد و جذاب سرمایه‌گذاری، با سطوح بی‌سابقه ریسک نیز مواجهند. حجم بازارهای مالی رشد یافته و پیچیدگی‌های آن‌ها دگرگون شده‌اند. این تغییرات در چشم‌انداز مالی و پولی، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم بر زندگی افراد و تصمیم‌هایی که آن‌ها به‌عنوان کارگر، مصرف‌کننده، پس‌اندازکننده، وام‌گیرنده و سرمایه‌گذار اتخاذ می‌کنند، اثر می‌گذارد.

در زندگی هر یک از ما بسیار اتفاق می‌افتد که هزینه‌های پیش‌بینی نشده‌ای به ما تحمیل می‌شوند؛ از هزینه‌های سرسام‌آور پزشکی گرفته تا هزینه‌های کوچکی مانند خرید هدیه ازدواج. گاهی درآمد ما حتی کفاف مخارج پیش‌بینی‌شده ما را نیز نمی‌دهد و مصداق این بیت معروف **سعدی** می‌شویم که:

بر احوال آن مرد باید گریست

که دخلش بود نوزده، خرج بیست

اگر در زمان حیات جناب سعدی مردم نمی‌توانستند هر چیزی را که نیاز دارند درباره امور اقتصادی و مالی‌شان بدانند، به آسانی از محل تجربیات خود یا دیگران فرا بگیرند، این زمان خیلی وقت پیش به پایان رسیده است.

در دو دهه گذشته، دسترسی به بازارهای مالی در سراسر دنیا افزایش چشمگیری یافته و خدمات جدید مالی در حال گسترش به مناطق گوناگون دنیا است. به خصوص پس از توسعه ارتباطات در اواخر قرن بیستم و گسترش خدماتی مانند اینترنت، این دسترسی افزایش روزافزون یافت. در

به نظاره نشست یا اینکه باید با تلاش بسیار، مردم را برای فعالیت کارا تر در این بازارها آماده کرد. در حال حاضر، بسیاری از کشورهای دنیا به صورت فعال وارد حوزه سواد اقتصادی و مالی شده‌اند و به آموزش و تربیت اقتصادی و مالی مردم خویش، از کودک تا بزرگسال، پرداخته‌اند. ولی برخی دیگر تنها نظاره‌گر پیشرفت‌ها و نوسانات حوزه مالی بوده‌اند و فعالیت خاصی برای آماده‌سازی افراد جامعه خویش انجام نداده‌اند. محتوای درسی مدرسه‌ها تا چه حد کودکان و نوجوانان را برای مواجهه با پیچیدگی‌های مالی دنیای امروز آماده می‌کند. دانش‌آموختگان مراکز آموزشی چقدر برای ورود به عرصه فعالیت‌های اقتصادی و مالی آمادگی دارند؟ چقدر با کارآفرینی و پیچیدگی‌های آن آشنا هستند؟ چقدر با بازاربازی و پیچیدگی‌های دنیای تبلیغات آشنا هستید؟ آیا می‌توانند برنامه‌ریزی مالی خوبی برای خویش داشته باشند؟ آیا می‌توانند پس‌اندازهای خود را به خوبی سرمایه‌گذاری و به جریان‌ات مولد اقتصادی تبدیل کنند؟

بحران مالی سال ۲۰۰۸ ثمره تلخ بی‌توجهی به این حوزه را به کام بسیاری از کشورها چشانده. مردم و حتی دولتمردان ناآگاه از سیستم‌های مالی پیچیده، قربانیان اصلی این بحران بزرگ بودند. عده زیادی بی‌خانمان شدند و چندین میلیون نفر در سراسر دنیا، بخش عظیمی از سرمایه‌های خود را از دست دادند. پس از این بحران که طی آن بسیاری از اقشار کم‌درآمد و دارای درآمد متوسط، آسیب زیادی دیدند، بسیاری از کشورهای دنیا بیش از پیش به اهمیت آموزش مالی عموم مردم پی‌بردند و به این نتیجه رسیدند که پایین بودن سواد مالی مردم کشورشان، در تشدید میزان آسیب این بحران، نقشی کلیدی ایفا کرده است. لذا بر لزوم آموزش مالی به عموم مردم تأکید کردند و به طراحی و اجرای راهبردهایی برای ارتقای سواد مالی مردم کشورشان پرداختند. در ایران نیز ثمرات این بی‌توجهی در عملکرد غلط مردم در

تشدید بحران ارزی سال‌های اخیر و نابسامانی بازارهای دیگر مشهود بود. در حال حاضر، بسیاری از کشورهای دنیا، یکی از راه‌های اصلی مقابله با مشکلات اقتصادی کشور خود را ارتقای سواد اقتصادی و مالی مردم جامعه خود می‌دانند و به تربیت اقتصادی و مالی افراد جامعه از سنین کودکی تا بزرگسالی می‌پردازند. این کشورها با برگزاری نشست‌های مشترک و بهره‌گیری از تجربه‌های یکدیگر، به‌دنبال جدیدترین راهکارهای ارتقای سطح سواد مالی مردم خویش هستند و آن را از جمله اولویت‌های مهم خویش قلمداد می‌کنند.

تولید کتاب‌ها و منابع آموزشی و کمک آموزشی و به‌کارگیری انواع فناوری‌های آموزشی شامل کتاب‌های راهنمای معلم، کتاب‌های راهنمای والدین، کتاب‌ها و مجلات حاوی فعالیت‌ها و مسائل دانش‌آموز، لوح‌های فشرده آموزشی، وبسایت‌ها، بازی‌های رایانه‌ای، نرم‌افزارهای آموزشی، اشعار و بازی‌های کودکستانی، و نیز تربیت و آموزش معلمان از طریق برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های متنوع آموزشی در حوزه سواد مالی، از جمله فعالیت‌هایی هستند که به‌طور بسیار گسترده‌ای در کشورهایمانند ایالات متحده آمریکا، کانادا، مکزیک، برزیل، اروگوئه، پرو، انگلستان، جمهوری چک، هلند، اسپانیا، ایرلند، پرتغال، روسیه، رومانی، لهستان، استرالیا، نیوزیلند، اندونزی، ژاپن، مالزی، کره جنوبی، تایلند، سنگاپور، هند، ترکیه، آفریقای جنوبی، نیجریه و غنا قابل مشاهده‌اند.

متأسفانه در کشور ما، باوجود مشکلات متعدد اقتصادی و مالی، این حوزه مورد بی‌توجهی قرار گرفته است. نتیجه چنین وضعی بر رشد و پیشرفت اقتصادی کشور معلوم است؛ چرا که فرد لاجرم در مقام یک عضو خانواده، نیروی کار، شهروند، مسئول در عرصه اجتماعی، مصرف‌کننده، تولیدکننده کالا و خدمات، پس‌اندازکننده و سرمایه‌گذار و در بستری از انواع شاکله‌های جمعی و فردی مانند فرهنگ کار، فرهنگ

مصرف، فرهنگ اتخاذ تصمیم‌های بهینه، فرهنگ هزینه‌فایده، فرهنگ استفاده بهینه و کارا از منابع، فرهنگ بهره‌وری، فرهنگ تعامل با محیط‌انسانی و فیزیکی اطراف، از جمله محیط‌زیست و ده‌ها بستر فرهنگی دیگر قرار می‌گیرد و براین رفتارهای جمعی در چنین فضایی، موجبات رشد یا انحطاط ملتی را فراهم می‌آورد.

در حال حاضر، دو حوزه علمی و عملی در زمینه تربیت و سواد اقتصادی و مالی در دنیا مورد توجهند. حوزه اول، تحت‌عنوان «تربیت اقتصادی^۱» و «سواد اقتصادی^۲» شناخته می‌شود و به مباحث گوناگون اقتصادی مانند تورم، بیکاری، رشد اقتصادی، نوسانات اقتصادی، شکست بازار، شکست دولت و سیاست‌های پولی و مالی می‌پردازد. حوزه دوم تحت‌عنوان «تربیت مالی^۳»، «مالی شخصی^۴»، «سواد مالی^۵» و «توانایی مالی^۶» شناخته می‌شود و به مباحثی مانند کسب درآمد، پس‌انداز، و خدمات، برنامه‌ریزی مالی و بیمه می‌پردازد.

در واقع، ارتباط بسیار نزدیکی به سبک اقتصادی زندگی دارد. این دو حوزه، یعنی حوزه تربیت اقتصادی و تربیت مالی، مکمل یکدیگرند و در برخی موارد نیز مباحث آن دو با یکدیگر هم‌پوشانی دارند. در بسیاری از کشورهای دنیا، به‌ویژه کشورهای توسعه‌یافته، این دو حوزه تربیتی در کنار یکدیگر به برنامه درسی مدرسه‌ها وارد و به دانش‌آموزان آموزش داده می‌شوند. در این برنامه درسی، دانش‌آموزان اولاً با تفکر اقتصادی آشنا می‌شوند و یاد می‌گیرند آنچه را در اطرافشان، در حوزه اقتصادی می‌گذرد، در حد عمومی تحلیل کنند و ثانیاً رفتارها و عملکردهای صحیح اقتصادی را می‌آموزند. ■

پی‌نوشت‌ها

1. Economic Education
2. Economic Literacy
3. Financial Education
4. Personal Finance
5. Financial Literacy
6. Financial Capability